

Fejetonky dobré češtiny?

Představujeme čtenářům zajímavou, netradičně pojatou knihu 14 autorů *Moje řeč*¹. Kniha se hlásí k tradici fejetonů už podtitulem *Fejtónky Dobré češtiny* (psáno takto asi s úmyslem zdůraznit deminutivnost a archaičnost), tedy k odlehčenému publicistickému útvaru (mluví se o stylu) a snaží se mu dostat. Soustřeďuje se na „jazykové drobníčky“ s úsilím o vtipné podání.

¹ Michal Beck, Barbora Čiháková, Jana Fleglová, Lenka Hnilíčková, Radek Hochmal, Daniela Iwashita, Markéta Kořená, Daniel Kubec, Lucie Kukačková, Jan Mazanec, Barbora Podaná, Lukáš Prchal, Nicole R. Snová a Anna Štičková, *Moje řeč. Fejtónky Dobré češtiny*, Brno–Praha: CPress, Albatros Media, 2016, s. ISBN 978–80–264–1273–1.

Autoři jsou lidé tvůrčí řečové praxe, vyškolení většinou nebo zčásti na Literární akademii Josefa Škvoreckého i na jiných vysokých školách, včetně Filozofické fakulty UK, jsou mezi nimi např. spisovatelé (např. L. Prchal), scenáristé (L. Hnilíčková, R. Hochmal), literární kritici (D. Iwashita) a (spolu)autoři blogů, někteří se zabývají dramatickou tvorbou (J. Fleglová) a někteří působí na akademické půdě.

Knihu editoři (B. Čiháková a D. Kubec) rozčlenili, po úvodu, do tří hlavních částí. Symetrické jsou první dvě: *Jak se píše?*, *Tak se mluví?* Třetí část *Co to říkáš?* z daného schématu vybočuje jak názvem, tak i zaměřením na rozmanité řečové jednotlivosti. Vlastní text věnovaný řeči se rozkládá na stranách 17 až 168. Za ním nechybí ani ediční a redakční poznámka, následována „appendixem“, představujícím autory; jeho součástí je i jednostránková *Dobrá čeština* (rozuměj: já, spolek *Dobrá čeština*). S ní se shodneme – i když je to laicky podáno – na tom, že „Dobrá čeština se vždy snaží najít vhodná slova a přiměřený výraz. A váží si dobře postavených vět, jasné myšlenkové výstavby i lehkosti vtípu“ (s. 175). Sama o sobě říká: „[...] kolem sebe sdružují nadané lidi..., protože bez nich by tady nebyla ani tato publikace, ani já“ (s. 175). Následuje představení autorů a po něm poděkování editorů těm, kteří knihu *Moje řeč* vypravili do světa. Vznikla, jak se dočítáme na počátku knihy, z pravidelných rubrik internetového magazínu „Literární bašta Dobré češtiny“ (www.dobracestina.cz).

Záměr autorů vidím v jejich úctyhodném subjektivním angažování se v oblasti řečové kultury, v jazykové kritice. Většinou je zcela oprávněná, jindy se vcelku týká věci z hlediska jazykového nepodstatných či levně prezentovaných (např. *Ruda Dobročestínář* a *Tomáš Negramotný*).

Nejpůsobivější jsou krátké, „úderné“ fejetony, některé mně tematicky velice blízké, srov. v nich označení *jazyková infekce* (L. Kukačková, s. 71, 132) nebo *být in* a mou starší stať *Móda, nebo náказа v řeči?* (Čechová 2005, 2012). Dále viz např. kratičký aktuální textík *Jenom jakoby* (L. Prchal), právem kritizující parazitní výraz, v současnosti silně frekventovaný; srov. obdobně v mé studii z r. 2013 *Posuny v řeči profesionálních mluvčích veřejnoprávních médií* (Čechová 2017). Autor fejetonku je kritický ke své, mladé generaci, ale lze říci, že nejen ona je „celá jenom jakoby“ (s. 83).

Některé fejetony řeší i ontogenetické problémy, např. B. Podaná ve fejetonku *Já, pí Snička* (s. názvem na první pohled neprůhledným) nerozpoznávání hranic slov (připomeňme, že se to týká jak českých dětí, tak i cizinců), jimž jsem i já věnovala studii *I děti prožívají svou řeč* (Čechová 2009, 2012) a *Jak se dítě slovy zmocňuje světa* (Čechová 2013, 2017). Ovšem zdá se mi, že zcela mimo dětský svět stojí dětský dopis adresovaný Ježíškovi s úvahou o dětském oslovení Ježíška typu *Ježíšku Nazaretský*, zvážíme-li, že mnozí maturanti v státní písemné zkoušce (před časem) neměli ani ponětí o Jidášii Iškariotském, a to i přes náповědnou otázku.

Jestliže kniha je konglomerátem více než půl stovky textů řady autorů, nemůžeme očekávat zcela vyrovnanou úroveň, kvalita je rozkolísaná.

Ocenění si zaslouží výstižný pohled do řeči a komunikačního prostředí teenagerů, různých doslova „závislých“ hráčů, dobrá orientace v internetové komunikaci a cel-

kový přehled po elektronické komunikaci a praktické informace o Wordu (B. Čiháková), stejně jako oprávněná kritika školy v tom smyslu, že studenty nepřipravuje na elektronické zpracování textu, ale vyžaduje je od nich, nebo kritika rozrůstání češtiny o „anglicistní paskvily slov“ (s. 68).

Už výše jsme podotkli, že v popředí úsilí autorů je vtipné glosování řečových jevů. Takových je několik, např. výborný humorně kritický text L. Prchala *WTF* (= *what the fuck*) o nadměrném užívání zkratk nebo fejetonek *Jak se z toho vyzout?* (L. Kukačková), *Přechod pro chodníky* (M. Kořená), *Není to nemsysl?* (L. Hniličková) – tady bychom však připomněli psaní *promo fotky* a formulaci *Mozek si střed domýšlí podle našich zkušeností*. I další texty jsou pokusem o vtipné posuny a aktualizace, ale není zaručeno, že i jasné kontaminace každý čtenář bez výkladu pochopí.

Přípomínka k textům bychom mohli vypsát podstatně více. Jen pro ilustraci uvedme několik příkladů, viz: *Selháváme i my, pokud nám nezáleží na tom, jakým způsobem tyto informace sdílíme* (s. 48, *sdílíme* místo *sdělujeme*); *jak mi podsouval můj první dojem* (s. 131), zřejmě je to u frazémů: *kapičky kanou na kámen* (kanou slzy, kapičky padají, dopadají, kapou; s. 50), *poněvadž ani na mě žádný učený z nebe nespádl* (s. 107) nebo viz (*já jsem si na ně*) *stěžovala ostošest* (s. 123, jak si stěžovala? vehementně, s velkou vervou, rychle?).

Všichni autoři i při své snaze o odlehčení (čtenářem přijímané) by měli respektovat věcnou správnost. Tak např. dochází k vulgarizaci jazykových jevů, totiž k ztotožňování těchto jevů s mimojazykovou realitou: *...jestli je upír životný, nebo neživotný* (s. 24), *Vezme tedy berušku a vyrobí k ní vlastní slovo základové* (s. 114)... Jsme svědky ožívování zastaralých pojmů, např. na s. 25: *shoda podmětu s přísudkem* (ta zmizela nejen z mluvnic, ale i z učebních osnov/programů a z učebnic asi před 50 lety; dítě už na 1. stupni se dozvídá, že jde o shodu přísudku s podmětem, sloveso v přísudku přebírá formu od svého podmětu, nikoli naopak. Obdobně je tomu se ztotožňováním zvukové a psané stránky řeči, resp. s nahrazováním hlásky písmenem. Jde i o změnu zákazu za pobídku (s. 46), o nepřesnosti typu *slovotvorné prefixy u sloves*, zaznamenáno u adjektiva *vyrašovanéj* (s. 78; prefix *vy-* tvoří sloveso *vyrašovat* zůstává i u adjektiva od něho odvozeného *vyrašovanéj*). Na okraj poznamenejme i teorii vyučování odmítané, ale autory fejetonů oblíbené sousloví *hrubé chyby* (ale i univerbizované pojmenování *hrubky*); to nestačí nedostatky? V této souvislosti zdůrazníme, že nejde o didaktické ztvárnění učiva, ale o konstatování základních odborných nedostatků².

² K čemu dochází, nezvládnou-li studenti bohemistiky ani odborníci v praxi materii, můžeme doložit na chybě v letošních maturitních testech, v nichž právě ztotožnili grafickou a fonetickou rovinu, ztotožnili hlásku a písmeno), tím mohli poškodit ty, již řešili úkol správně, navíc ve vysvětlení omylu se dopustili pravopisné chyby (*zda-li*). (Vedení Cermatu omlouvá nedostatky přepracováním a požaduje další pracovníky místo toho, aby se vypořádali s těmi, kteří neovládli učivo 1. stupně školy.)

Také ne všechna tvrzení v knize jsou náležitá a přesvědčivá, např. nelze vždy souhlasit ani s jednoduchými kategorickými konstatováními, např. že nejde čist výpověď bez tečky (s. 39). Obdobné je to i s tvrzením, že žáci nebudou pociťovat potřebu slovo tvorby (obecné konstatování přiřazené k výkladu o zdobnělinách nelze jako jednoznačné přijmout): Při setkávání se s novou skutečností taková potřeba může nastat, viz současné aktuální neologismy, nevytvářející lingvisty, např. zcela nové slovo *účtenkovka* nebo ne zrovna vhodně tvořené slovo *lítačka*. Má snad slabou argumentaci podpořit vulgarismus, jímž končí argumentační kapitola (s. 91)? A ten není jen tam.

Za otázkou stojí, proč se v knize užívá neologismu *jazykoví blouditelé* a místo termínu kontaminace *spletenina*. Fejetony o nich jsou rozvrženy do čtyř kapitol, každá mohla mít své jméno, např. pěkný poslední (B. Podaná) mohl mít název podle názvu podkapitolky *Cesta k poznání je trnitá*.

V poslední části publikace se pozornost věnuje slangům a slangismům. Některé informace jsou zajímavé i užitečné, jiné nadbytečné, protože je běžní uživatelé znají (nejen mnohé výrazy myslivecké, ale i část vodáckých, např. *háček, zadák, udělat se*). Nic proti slangismům, argotismům včetně vulgarismů, jsou součástí řeči a patří k výrazivu, jemuž věnujeme pozornost při zkoumání, avšak v metařeči, tím spíše pak v metametateorii je užití takového výraziva na pováženo. V představované publikaci je např. jistý název kvalifikován jako *kravský, nejlblbější* (s. 53) ..., vulgarismy jsou označovány jako familiární.

Řeč jednotlivých fejetonů je značně odlišná, a to nejen v tom, že do výkladové části textu se dostávají nespisovné výrazy *akorát* (opakované) a tvary jako *vlítnul* apod. Úsilí o dobrou češtinu má rozmanité výsledky, v některých textících, jak jsme ukázali, se to podařilo, v jiných zrovna ne (viz také *že aby k tomu vůbec došlo*, s. 86).

Představili jsme čtenářům knihu fejetonků Dodejme, že kniha je na první pohled přitažlivá, velmi pěkně vypravená (s přitažlivou obálkou, přehlednou grafickou úpravou, kvalitním papírem, zřetelným písmem, za to vděčí L. Hniličkové).

Závěrem. Posuzované fejetony opravdu většinou živě, některé i humorně pojednávají o řeči. Pozitivní je především to, že právě i mladí profesionální uživatelé jazyka projevují soustavný zájem o svou rodnou řeč. Předkládanou analýzu svých počinů nechť autoři chápou jako dobře míněné rady pro své budoucí snažení. Autoři by mohli namítnout, že má stanoviska jdou právě proti tomu, co svými fejtónky chtěli čtenářům nabídnout, když napsali na s. 14: „Věřte, že vás naše fejtónky nemají vracet do školních lavic a k prostým poučkám...“, ale z těch lavic by si měli všichni odnést do života věcně správná poučení o jazyce.

Literatura

Čechová M., 2012, *Řeč o řeči*. Praha: Academia.
Čechová M., 2017, *Život s češtinou*. Praha: Academia.

Marie Čechová, Praha